

De koningin van het verdriet

Courbois speelde 'eerlijk', met weinig opsmuk en maximale expressie. Met haar gevoileerde stem wist ze je altijd te raken. Ze kon de toeschouwer het gevoel geven dat ze alleen voor jou speelde.

Door onze medewerker
Kester Freriks

AMSTERDAM. Haar stem was mooi, gedragen en diep: Kitty Courbois wist de toeschouwer met haar stem altijd te raken. Zij was een van de zeldzame toneelactrices die je het gevoel gaf dat ze speelde voor jou alleen. Een van haar bijzonderste klassieke rollen was *Medea* van Euripides bij Toneelgroep Amsterdam. Dat was in 1989, in de regie van Gerardjan Rijnders. Over die rol zei ze destijds: „Geen poespas, een eerlijke voorstelling.” Die woorden typeren haar als film- en toneelactrice. Eerlijk, zonder franje.

Afgelopen zaterdag is ze overleden aan een hersenbloeding. Ze werd 79 jaar.

Kitty Courbois werd op 13 juli 1937 geboren boven een kruidenierswinkel in Nijmegen. Haar broer is de jazz-slagwerker Pierre Courbois. Nadat ze enige tijd bij een reclamebureau had gewerkt en een korte flirt had met het cabaret van Ted de Braak besloot ze zich in te schrijven bij de Arnhemse Toneelschool.

Ze studeerde in 1960 af met de rol van kelnerin in het licht-absurdistische stuk *Rhinoceros* van Eugène Ionesco. Daarna ging haar carrière als film- en theateractrice snel. Courbois oogstte daarnaast bekendheid als geliefde van Hugo Claus in de jaren zeventig. Aan hun stormachtige liefde wijdde Claus de roman *Het jaar van de kreeft* (1972), een felbewogen liefdesverhaal waarin Courbois zich, naar eigen zeggen, „niet herkende”. Ook was ze bevriend met Ramses Shaffy.

On-Hollands gangstermeisje

In 1963 maakte Courbois haar speelfilmdebuut in de korte film *Helden in een schommelstoel* van Frans Weisz. Haar grote doorbraak kwam met haar geheimzinnige vertolking van de titelheldin uit *Het gangstermeisje* (1966) van Frans Weisz. Regisseur en actrice wisten op onnavolgbare wijze een on-Hollandse, Franse sfeer op te roepen.

Belangrijke rollen vertolkte Courbois in films als *Het bittere kruid* (1985), *Op hoop van zegen* (1986) en *Leedvermaak* (1989), ook van Frans Weisz. Hierin speelde ze de rol van Ada, een joodse moeder die tijdens de Tweede Wereldoorlog haar kind tijdelijk afstaat. Eerder vertolkte ze in het toneelstuk *Leedvermaak* (1982) van Judith Herzberg bij Toneelgroep Baal dezelfde rol. Leonard Frank deed de regie.

Deze krant noemde Courbois „de koningin van het verdriet” in een voorstelling die gaat over „de roep om liefde en geborgenheid”. Die roep om liefde heeft ze tot ver in haar carrière op toneel voortgezet. Een van haar meer intieme rollen

was die van vertelster in de poëzievoorstelling *Parels van Poëzie* (2012). Hoewel ze altijd in ensembles speelde, was ze verheugd alleen op het toneel te staan, met niets meer dan een glas water en een klein tafeltje. Ze bracht haar lievelingsdichters ten gehore, aangevuld met haar levensverhaal. Vooral dat laatste element was bijzonder. Ze zei erover: „Ik begin als meisje van drie dat voor het eerst van haar leven applaus krijgt. Ik ben een oorlogskind, dus de oorlog speelt een grote rol. Ik breng de gedichten theatraal, soms bijna als een dialoog zoals je dat in het theater speelt.” Ze vervolgde: „Eigenlijk is deze gehele voorstelling een terugblik op mijn leven, waarin acteur Joop Admiraal en Shaffy een beslissende rol vervullen. Een leidraad vormen de gedichten van Judith Herzberg. In haar toneelstuk *Leedvermaak* vertolkte ik de rol van Ada, de joodse moeder die haar kind moet laten onderduiken. Die rol is bij mijn leven gaan horen en elke keer leg ik weer nieuwe accenten. Ik verbind toneelspelen en poëzie met elkaar. Ik houd van taal. Ik wil het publiek de schoonheid van taal en poëzie laten ondergaan.”

Niet alleen hunkerende moeders en hun verdriet vertolkte Courbois op eminente wijze, ook wist ze vorstinnen overtuigend tot expressie te brengen. In de vierdelige VPRO-serie *Beatrix, Oranje onder vuur* (2012) speelde ze de rol van Wilhelmina. Een van haar laatste grote rollen speelde Courbois in 2015 in *Kings of War* door Toneelgroep Amsterdam, waarin ze de moeder is van de oerschurk Richard III. In 2014 speelde ze nog samen met Ingeborg Elzevier en Sigrid Koetse in het toneelstuk *La Paloma*.

Courbois-parel voor Halina Reijn

Bij haar vijftigjarig theaterjubileum op 28 maart 2010 werd door Toneelgroep Amsterdam en de Stadsschouwburg Amsterdam de 'Courbois-parel' in het leven geroepen. Deze doorgeefprijs mag de ontvanger op een zelfgekozen moment aan een bewonderde actrice overhandigen.

Opvallend en typerend voor Courbois is dat de prijs bestaat uit een negentiende-eeuws Frans kistje van glas, waarin een broche met parel ligt op lapjes stof die Courbois zelf ooit droeg. Het zijn reepjes van kostuums uit *Andromach*, *Richard III*, *The massacre at Paris*, *Zomertrilogie* en *Naar Damascus*. Op 26 februari 2013 droeg Courbois de parel over aan collega Halina Reijn.

Wie Courbois' indrukwekkende filmografie en theatervertolkingen overziet kan niet anders dan diep onder de indruk

zijn van de veelzijdigheid van haar werkzaamheden. Zonder enige opsmuk maar met grote expressie, zowel in stem als fysiek, gaf zij gestalte aan haar rollen. Zoals ze daar in 1982 stond als joodse moeder in *Leedvermaak* die haar kind moet afstaan aan een andere moeder, opdat het kind blijft leven, getuigde ze van een onwaarschijnlijk vermogen om verdriet vorm te geven. Het was haar gevoileerde stem die in theater Frascati langs de balkons gleed, als een schaduw.

In *Happy End* (2009) van Herzberg en Weisz treedt ze op als een geestverschijning. In deze film komt het thema van *Leedvermaak* opnieuw aan de orde, nu niet met de vraag hoe de oorlog te overleven maar als vraag: „Hoe te sterven.” Actrice Courbois is in deze film al vijftien jaar geleden overleden. Als geest luistert ze toe en kijkt ze rond naar de gasten en familieleden, die allemaal een groot geheim dragen.

Kitty Courbois heeft met haar talloze rollen weergaloos uiting gegeven aan de raadsels van vroeger die altijd blijven doorsijpelen in het heden, vanaf *Leedvermaak* tot in *Happy End*. Ze is haar woorden over eenvoud van het spel altijd trouw gebleven, of ze nu in een groot gezelschap speelde of alleen aan een tafel, met een glas water en foto's van Ramses Shaffy en gedichten van Hugo Claus of Judith Herzberg.

In theater Frascati gleed haar gevoileerde stem van de balkons, als een schaduw

Boven: Kitty Courbois als Ada in **'Leedvermaak'**.
Onder: **Kitty Courbois** in 2010.
FOTO'S ANP/KIPPA,
FREEK VAN ASPEREN